

Posudek oponenta rigorózní práce

Analýza funkcí lidské důstojnosti v ústavním právu se zaměřením na judikaturu Ústavního soudu České republiky

Mgr. Filip Horák

Předložená práce je diplomovou prací obhájenou na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v roce 2018. Autor žádá o její uznání jako práce rigorózní.

Práce splňuje předepsaný rozsah a ostatní formální náležitosti rigorózní práce podle čl. 4 Pravidel pro organizaci státní rigorózní zkoušky na Právnické fakultě Univerzity Karlovy.

Práce dle mého názoru splňuje i obsahové požadavky podle čl. 3 Pravidel, tj. prokazuje schopnost samostatné činnosti v oblasti výzkumu, vývoje nebo další samostatné tvůrčí činnosti. Po obsahové stránce totiž práce představuje původní a poměrně komplexní výzkum funkcí lidské důstojnosti v ústavním právu ČR, který v této podobě dosud nebyl proveden. Teoretická část práce je zpracována se znalostí relevantní domácí a zahraniční literatury. Praktická část pak odpovídajícími metodami zkoumá platnost autorových východisek a tezí na judikatuře Ústavního soudu ČR.

V první části práce autor podává přehled o teoretických přístupech k lidské důstojnosti a následně vymezuje tři pojetí lidské důstojnosti v současném ústavním právu. Toto vymezení považuji za zdařilé a dobře odůvodněné, byť asi ne zcela obecně použitelné – zejm. lidská důstojnost jako právo je vykládána (s odkazem na historickou tradici) v kontextu ostatních hodnot chráněných čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, přičemž si lze představit i širší pojetí práva na lidskou důstojnost. Autorovo členění je ovšem díky tomu dobře použitelné pro české ústavní právo, což je pro účely navazující analýzy samozřejmě vhodné.

Specifické pojetí axiomu v autorově podání jako argumentu předem rozhodujícího racionální debatu je vysvětleno dostatečně. Autorova základní teze o problematičnosti směšování různých pojetí lidské důstojnosti v ústavněprávní argumentaci, které vede ke vzniku axiomů, je prezentována jasně, přesvědčivě a je jistě hájitelná. Naráží na problém absolutizace, ať už hodnot (nedotknutelnost) nebo abstraktně vymezených práv (neomezitelnost), který je v ústavním právu a zejména v argumentaci ústavních soudů přítomen v mnoha variantách. Označíme-li totiž nějaké právo za neomezitelné či hodnotu za nedotknutelnou, zůstává legitimní prostor pro protiargumentaci jen v podobě jiného „axiomu“ (jak uvádí autor), nebo ve vymezení rozsahu absolutního práva či posouzení dotčení určité

hodnoty. Argumentace na tomto poli je ale mnohem obtížnější, méně přesvědčivá a nesvědčí předvídatelnosti rozhodování.

Druhá část práce obsahuje kvantitativní a kvalitativní výzkum funkcí lidské důstojnosti v rozhodovací praxi Ústavního soudu ČR. Zde nastává nevyhnutelný problém subjektivity při určování druhů lidské důstojnosti a jejich kombinací. Touto klíčovou otázkou se zabývá text na str. 47 včetně dvou rozsáhlých poznámek pod čarou. Postup autora je zde popsán celkem jasně a z tohoto hlediska lze konstatovat, že kvantitativní část výzkumu je zpracována korektně. Přesto se domnívám, že by bylo vhodné právě popisu úvah při kódování jednotlivých rozhodnutí věnovat větší prostor, neboť jde o klíčové informace pro interpretaci a kritické posouzení navazující kvantitativní analýzy. Vede mě k tomu i fakt, že autorova typologie pojetí lidské důstojnosti a jejich kombinací není vždy snadno přenositelná z teorie či z ustanovení ústavního pořádku do ústavněprávní argumentace. U důstojnosti jako zdroje lidských práv je totiž otázkou, zda ji lze při odůvodňování soudního rozhodnutí použít samostatně (tj. bez smísení s jinými pojetími důstojnosti) jinak než v „okrasné“ či „kontextuální“ roli, která ale bude z hlediska odůvodnění rozhodnutí fakticky nadbytečná. Případně ji lze vnímat též jako ono širší pojetí práva na lidskou důstojnost, jako „subsidiární základní právo“, což už by ale podle autora byla jiná kategorie.

Při čtení práce jsem si kladl otázku, zda lze v řeči rozhodnutí Ústavního soudu přikládat zásadní odlišující význam spojením, jejichž pomocí autor v poznámce č. 142 rozlišuje důstojnost jako hodnotu a jako zdroj lidských práv. Ostatně obtíže tohoto rozlišení se projevují i v rozboru bodů 38 a 39 nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 36/11, na str. 72-73. Autorem zde zvažované využití různých pojetí důstojnosti pro rozlišení občanských a politických práv na straně jedné a hospodářských, sociálních a kulturních práv na straně druhé nepovažuji za nosné. K dispozici jsou přesnější pojmy a vylučovat právě u hospodářských, sociálních a kulturních práv lidskou důstojnost jako jejich zdroj příliš neodpovídá historickým souvislostem jejich zakotvení ani koncepci nedělitelnosti lidských práv. (Rovněž neplatí, že by práva z druhé hlavy Listiny byla omezená jen z důvodu ochrany jiného základního práva.) Navíc tento příklad nepovažuji za příliš vhodný. Citovaná pasáž je v rámci celého odůvodnění okrajová a jejím účelem zjevně není uvést důstojnost jako zásadní argumentační bod nálezu, nýbrž konstatovat hospodářskou podmíněnost sociálních práv.

Rovněž si nejsem jist, zda je vhodné z kvantitativní analýzy vynechávat skutečně všechna rozhodnutí, která odkazují na důstojnost jen v citaci předchozí judikatury. Pokud by se např. jednalo o skutkově téměř totožné případy, mohl být odkaz na předchozí případ jediným a klíčovým argumentem celého rozhodnutí.

Vedle hlavní analýzy judikatury z hlediska druhů argumentace lidskou důstojností vymezených autorem, která přinesla odpovědi na jeho hlavní výzkumné otázky, považují za velmi zajímavé zejména výsledky zkoumání vazby mezi argumentací v návrhu a argumentací v odůvodnění. K interpretaci získaných výsledků mám dva dílčí komentáře/dotazy:

1) Může být narůstající poměr rozhodnutí argumentujících lidskou důstojností částečně způsoben i množováním odkazů na předchozí rozhodnutí operující s tímto pojmem, přebíráním jejich argumentace, vypořádáváním se s nimi a (možná i v důsledku toho) častějším používáním této argumentace navrhovateli?

2) Za zajímavé zjištění považují častou vazbu argumentace důstojností na čl. 36 Listiny, kterou autor stručně vysvětluje obecně častým namítáním porušení práv podle tohoto článku v řízení o ústavních stížnostech. To je jistě logická úvaha, ale přece jen obsahová souvislost práva na soudní ochranu s lidskou důstojností je poměrně slabá. Zároveň z práce vyplývá, že argumentace důstojností byla v těchto případech přímo navázána na čl. 36 Listiny (tj. nejednalo se o dvě nesouvisející argumentační linie). Kromě případů týkajících se způsobilosti k procesním úkonům, kde je vazba na důstojnost zřejmá, připadá snad v úvahu porušení čl. 36 odst. 1 Listiny extrémně vadným výkladem hmotného práva, který by nerespektoval důstojnost jako ústavní hodnotu. Nebo se v dané kategorii vyskytly ještě jiné typy případů?

Kvalitativní část výzkumu přináší v oddílu 2.2.2. dle mého názoru velmi přínosnou klasifikaci způsobů použití axiomatické lidské důstojnosti (posílení přesvědčivosti argumentace, zvýšení významu rozhodnutí, zjednodušení odůvodnění, převzetí z návrhu, přinesení axiomu omylem). Dle mého názoru by bývalo bylo přínosné, pokud by 1) tato kategorizace byla rozšířena i na neaxiomatickou argumentaci lidskou důstojností (a případně by byly doplněny nové kategorie), 2) byly uvedeny počty případů jednotlivých typů argumentace, a to i s rozdělením mezi jednotlivé typy axiomů. Výsledkem by byla určitá mapa typických argumentačních postupů Ústavního soudu, což by celou analýzu prohloubilo.

Pomocí pěti způsobů použití axiomů totiž autor identifikoval a oddělil případy, kdy je lidská důstojnost součástí argumentu odůvodňujícího rozhodnutí, od případů argumentačního balastu, kdy se někdy i dosti rozsáhlé abstraktní pasáže odůvodnění jen velmi volně váží k rozhodované věci a jsou v zásadě nadbytečné. To se samozřejmě může týkat axiomatické i neaxiomatické argumentace lidskou důstojností. Proto by bylo vhodné rovněž sledovat, v kolika procentech případů má i samotná axiomatická argumentace vůbec vliv na rozhodnutí (tj. kdy ji lze považovat za zásadní argument odůvodnění). Nelze totiž přehlédnout, že s výjimkou kategorie „zjednodušení odůvodnění“ by měl být tento vliv velmi nízký, protože

rozhodnutí v těchto případech musí být založeno na jiných, méně abstraktních argumentech. Ostatně v některých rozhodnutích vybraných autorem pro tuto část práce figuruje lidská důstojnost jen zcela okrajově. Jde např. jen o snahu reagovat konkrétně na argumenty navrhovatele, nadbytečné „zasazování do kontextu“ či nahodilé okrajové zmínky. V těchto případech Ústavní soud o důstojnosti sice píše, ale ve skutečnosti ji nepoužívá jako argument odůvodňující rozhodnutí.

Pro doložení autorovy teze o problematičnosti argumentace axiomatickou lidskou důstojností (tj. zejména oddíly 2.2.3. a 2.2.4) by proto bylo vhodné soustředit se jen na případy, kde tato argumentace skutečně tvořila jádro rozhodnutí, nebo musela být překonána pomocí jiného axiomu, popř. jiným způsobem.

Výše uvedené dílčí připomínky nejsou zásadní a souvisejí z náročností autorem provedeného výzkumu, který je třeba jednoznačně ocenit. Autor musel učinit celou řadu obtížných rozhodnutí, pokud jde o strukturu výzkumu, vymezení a odlišení funkcí lidské důstojnosti a kódování dat. Tohoto nesnadného úkolu se zhostil výborně. Proto předloženou práci doporučuji k uznání jako rigorózní práci, resp. k obhajobě.

V Praze dne 24. dubna 2019

JUDr. Jan Grinc, Ph.D.